

Õiguskantsler

Teie 08.02.2014 nr

Meie 17.03.2014 nr 6-1/140241/1401204

**Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta
Kriminaalmenetluse seadustiku sätete põhiseadusele vastavus**

Lugupeetud [ ]

Saatsite mulle avalduse, milles olete kahtluse alla seadnud kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) osade sätete põhiseadusele vastavuse. Leiate, et KrMS ei taga kodanikele võrdselt kohtlemist menetleja poolt, võimaldades teatud kodanikke subjektiivselt ja ebaõiglaselt (sh poliitiliselt) diskrimineerida ning riivates sellega isikute põhi(inim)õigusi. Samuti ei ole Teie hinnangul KrMS-is selgelt sätestatud põhimõte, mille kohaselt peaks igal kodanikul olema õigus saada enne kahtlustust ametlikult ära kuulatud.

Tutvunud Teie avalduse ning asjassepuutuvate õigusnormidega, ei tuvastanud ma kriminaalmenetluse seadustiku sätete vastuolu põhiseadusega Teie osutatud põhjustel ja ulatuses.

Järgnevalt selgitan oma seisukohta lähemalt.

KrMS § 6 näeb ette kriminaalmenetluse kohustuslikkuse ehk legaliteedi põhimõtte, mille kohaselt on uurimisasutus ja prokuratuur (edaspidi menetleja) kuriteo asjaolude ilmnemisel kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, välja arvatud juhul, kui esinevad seaduses sätestatud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kriminaalmenetluse lõpetamise alused. Kriminaalmenetluse ülesandeks ei saa seejuures sugugi pidada vaid eelpool viidatud kuriteo asjaolude väljaselgitamist, vaid samavõrd ka kuriteos kahtlustatava põhiõigusi tagavat kohtlemist ja tema alusetu kahtlustamise välistamist. Kriminaalmenetlus on riikliku tegevuse valdkond, mille raames on kõige enam aktsepteeritavad mitmesugused põhiõiguste riived. Kuriteo asjaolude selgitamise vajaduse puhul on põhiõiguste riive demokraatlikus ühiskonnas kahtlematult vajalik ja seega kooskõlas põhiseaduse §-ga 11. Samas peab igasugune põhiõiguste tegelik riive kriminaalmenetluse praktikas toimuma põhi(inim)õiguste üldist riivemehhanismi ja sealhulgas ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat arvestavalt.¹

Analüüsides Teie avalduses tõstatatud kahtlusi selles, et KrMS-i sätetega ei ole tagatud kõigi kriminaalmenetluse osaliste võrdne kohtlemine menetlejate poolt, pean vajalikuks kõigepealt märkida, et kehtivas kriminaalmenetlusõiguses loetakse menetlusosalisteks kahtlustatavat,

---

¹ Vt E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. – Juura 2006, lk 30.

süüdistatavat, nende kaitsjaid, kannatanut, tsiviilkostjat ja kolmandaid isikuid. Lisaks sellele kaasatakse kriminaalmenetlusse tõendite kogumise eesmärgil tunnistajaid, eksperte, asjatundjaid jne. Eelpool nimetatud isikute jaoks sätestab kriminaalmenetluse seadustik kindla rolli (menetlusstaatus), õigused ja kohustused. Seejuures on olemas põhiseadusest tulenevaid põhiõigusi, mis rakenduvad võrdselt kõigi menetlusosaliste suhtes (näiteks enese mittesüüstamise privileeg²), aga ka neid, mis oma olemuselt kohanduvad vaid kahtlustatavale ja süüdistatavale (ühe tuntumana võib nimetada süütuse presumptsiooni). Seetõttu ei saa juba menetlusosaliste erinevat staatust arvestades automaatselt eeldada nende võrdset kohtlemist kriminaalmenetluses (mõeldamatu oleks näiteks kannatanu kinnipidamine või vahistamine).

Tulenevalt põhiseaduse § 14 mõttest peab menetlusõiguste tagamine hõlmama ka menetlejate enda tegevuses menetlusseaduses kirjapandu täpset järgimist. KrMS §-s 8 on sätestatud menetlejate üldised kohustused menetlusosaliste õiguste tagamisel. Oluliseks tuleb siinkohal pidada menetleja kohustust selgitada menetlustoimingut rakendades menetlusosalisele tema õigusi ja kohustusi ning menetlustoimingu eesmärki (KrMS § 8 p 1), samuti kahtlustatavale ja süüdistatavale kaitseõiguse tagamist.

KrMS § 9 näeb menetlejatele ette kohustuse tagada menetlusosalistele põhiseaduse §-dest 21 ja 22 tuleneva põhiõiguse isikuvabadusele, samuti piinamise, julma kohtlemise ja inimväärikust alandava kohtlemise keelu põhimõtte (põhiseaduse §-d 17 ja 18) ning perekonna- ja muu eraelu puutumatuse põhimõtte (põhiseaduse § 26) tagamise nõude. Rõhutan siinkohal, et KrMS ülesanne on näha ette vastav reeglistik (menetlusnormide kogum) kriminaalmenetluse õiguspäraseks läbiviimiseks. Konkreetse menetlustaktika ja –versioonide väljakujundamine ning kohaldamine menetleja poolt on pigem nende normide rakendamise küsimus.

Eeltoodud põhjustel ei saa ma nõustuda Teie avalduses välja toodud kahtlustega, nagu annaks KrMS sätted (ehk siis pigem asjakohaste sätete puudumine) menetlejatele seadusliku võimaluse kohelda samu menetlusosalisi, eelkõige kahtlustatavaid, erinevates kriminaalasjades menetlustoimingute tegemisel erinevalt, sh neid subjektiivselt ja ebaõiglaselt diskrimineerida. Isikule kahtlustatava menetlusseisundi omistamine peab kahtlustatava õiguste tagamiseks ja alusetu kahtlustuse vältimiseks olema õiguslikult piisavalt määratletud ega või olla menetleja meelevaldse otsustuse tulem. Menetlejal peab olema kontrollitavat teavet isiku kohta, mis viitab temale kui võimalikule kuriteo toimepanijale. Ehkki praktikas võib selliseks teabeks tõepoolest olla ka kahtlustatava enda poolt (näiteks tunnistajana) enne talle kahtlustuse esitamist antud ütlused, tuleb sellist võimalust käsitleda erandina ning pidada kahtlematult õigeks ja ainuvõimalikuks KrMS-s kahtlustatava ülekuulamisele kehtestatud korda. Nimelt on kahtlustatavale tema õiguste igakülgseks tagamiseks vältimatult vajalik, et lisaks õiguste selgitamisele oleks talle enne ülekuulamisele asumist tutvustatud kahtlustuse sisu, mis peab andma kahtlustatavale reaalse võimaluse ennast selle vastu kaitsta. Alles seejärel on kahtlustataval KrMS § 33 lg 2 kohaselt õigus anda ütlusi ja menetlejal on kohustus teda üle kuulata kahtlustuse sisu kohta, kusjuures seaduse tekstist lähtudes peaks kahtlustatava esimene ülekuulamine toimuma viivitamatult, kohe pärast isikule tema õiguste ja kohustuste tutvustamist.³ KrMS-i regulatsioon välistab seega üldjuhul igati põhjendatult kuriteos kahtlustatava isiku ülekuulamise enne talle kahtlustuse esitamist. Vastupidine olukord rikuks kahtlustatava põhiõigusi ja oleks minu hinnangul selgelt vastuolus põhiseadusega.

² Põhiseaduse § 22 lõikest 3 tulenev *nemo tenetur se ipsum accusare* põhimõte ehk enese mittesüüstamise privileeg sätestab keelu sundida ütluste andmisele iseenda ja oma lähedaste vastu.

³ Vt A. Plekksepp. Kommentaar §-le 33 punktid 6 ja 6.1. E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. – Juura 2012.

Kokkuvõttes leian, et kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku normid iseenesest tagavad kõigile menetlusosalistele nende (põhiseaduslike) õiguste kaitse. Samas võib tõepoolest esineda juhtumeid, mil kohtueelse menetluse raames tehtavate menetlustoimingute või määrustega riivatakse erineval moel nii menetlusosaliste kui ka menetlusväliste isikute õigusi. Seetõttu on nimetatud isikutele KrMS §-des 228-232 reguleeritud nn uurimiskaebemenetluse korras antud võimalus vaidlustada nende arvates uurimisasutuse või prokuratuuri konkreetse menetlustoimingu või määrusega kaasnenud enda õiguste rikkumisi.

Eespool esitatud põhjustel jõudsingi seisukohale, et kehtivas kriminaalmenetlusõiguses on menetlusosalistele tagatud nende põhiseaduslikud õigused ning KrMS sätted, mis näevad menetlejale ette eelnimetatud õiguste tagamise kohustuse, sh menetlusosaliste võrdse kohtlemise, on põhiseadusega kooskõlas.

Sellega lõpetan Teie avalduse menetlemise. Tänan Teid pöördumise eest ning loodan, et minu selgitustest on abi.

Lugupidamisega

Nele Parrest
õiguskantsleri asetäitja-nõunik
õiguskantsleri volitusel